

ΝΙΚΟΣ Π. ΤΕΡΖΗΣ

«ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Π. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ ΕΠΙΛΟΓΟΣ»

Γιατί πράγματι τιμούμε σήμερα τον Αλέξανδρο Δελμούζο; Το σκεπτικό που έχω σχεδιάσει να σας αναπτύξω καλύπτει τη συνολική προσφορά του τιμωμένου μας και την προσωπικότητά του και θα εξειδικευθεί ως εξής: σε ένα πρώτο τμήμα θα αναφερθεί στο Δελμούζο ως εκπαιδευτικό μεταρρυθμιστή, στο δεύτερο τμήμα θα εξετάσω το Δελμούζο ως Παιδαγωγό, στο τρίτο το Δελμούζο ως ιδρυτή του ΠΣΠΘ και στο τέταρτο και τελευταίο μέρος θα παρουσιαστεί ο άνθρωπος Δελμούζος.

1. Τιμούμε, λοιπόν, σήμερα τον εκπαιδευτικό μεταρρυθμιστή, αυτόν που κυρίως δημιούργησε τη νέα αντίληψη για τη λειτουργία της εκπαίδευσής μας, αντίληψη η οποία είχε τη φιλοδοξία και την αξίωση να αντικαταστήσει τον εκπαιδευτικό προσανατολισμό που κυριάρχησε χωρίς σοβαρή αμφισβήτηση ολόκληρο τον 19^ο αιώνα. Βέβαια, ο Φώτης Φωτιάδης είναι εκείνος που συλλαμβάνει και εκφράζει – πιο πολύ εννοιακά, θα έλεγα – την αντίληψη του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, τη σύνδεση δηλαδή της δημοτικής γλώσσας με το σχολείο, αλλά ο Δελμούζος είναι εκείνος που αναλύει συστηματικά, εξειδικεύει την γλωσσολογική και την παιδαγωγική διάσπαση του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού και διατυπώνει μια ολοκληρωμένη εναλλακτική πρόταση, σε σχέση με την εκπαιδευτική πρακτική που ίσχυε ως τότε, όχι ως διανοητικό κατασκεύασμα, αλλά ως έργο ζωής, πλάθει την πρόταση με τα ίδια του τα χέρια, όταν την εφαρμόζει:

1. Για πρώτη φορά στο Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου, 1908-1911.
2. Για δεύτερη στο Μαράσλειο Διδασκαλείο της Αθήνας, 1923-1926.
3. Για τρίτη φορά στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΠΣΠΘ) ... (1934- 1937).

1.1 Θεωρώ πως είναι γνωστός, έστω και σε γενικές γραμμές, ο βίαιος και δραματικός, θα έλεγα, τρόπος με τον οποίο σταμάτησε και στις τρεις περιπτώσεις η εκπαιδευτική εργασία του Δελμούζου και γι' αυτό θα αποφύγω τον αναλυτικό λόγο στο σημείο αυτό. Όμως, πρέπει να σημειώσω πως η εκπαιδευτική και διδακτική θητεία του Δελμούζου στο Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου είχε διάρκεια μόνον είκοσι τριών (23) μηνών, ότι η θητεία του ως διευθυντή του Μαράσλειου διδασκαλείου Αθηνών δεν ξεπέρασε τους είκοσι ένα (21) μήνες και δεκαπέντε (15) ημέρες, και, τέλος, πως ο πραγματικός χρόνος που μπόρεσε να ασκήσει τα καθήκοντα του επόπτη στο σχολείο ΠΣΠΘ δεν ήταν μεγαλύτερος από δεκαεφτά (17) μήνες και δεκαπέντε (15) ημέρες. Όστε η συνολική θητεία του στα τρία αυτά σχολεία δεν ξεπέρασε τους εξήντα δύο (62) μήνες, δηλαδή κάτι λιγότερο από εφτά (7) διδακτικά έτη.

Ωστόσο, η συμβολή του Δελμούζου στα εκπαιδευτικά μας πράγματα και στην υπόθεση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, ειδικότερα, είναι αντιστρόφως ανάλογη με τη χρονική διάρκεια της θητείας του στα σχολεία αυτά. Γιατί πράγματι η

προσφορά του δεν μπορεί να μετρηθεί με τα συμβατικά μέτρα του χρόνου, αλλά με τη φόρτιση της δημιουργικής του προσωπικότητας και την ένταση της προσπάθειας. Πάντως, σε κάθε περίπτωση, και ο τρόπος με τον οποίο σταμάτησε η εργασία του στα σχολεία αυτά και η απήχηση της εκπαιδευτικής του εργασίας μαρτυρούν αναντίρρητα ότι ο Δελμούζος υπήρξε πρωτοπόρος, ότι δηλαδή προηγήθηκε της εποχής του και ότι εργάστηκε με συνείδηση αποστολής, με ζήλο αποστολικό, για να αναμορφωθεί η ελληνική εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα, από τα αναλυτικά προγράμματα, τα διδακτικά βιβλία και την μαθητική κοινότητα ως την καλλιτεχνική αγωγή και την κατασκευή ενός κατάλληλου σχολικού κτηρίου και την οργάνωση της σχολικής ζωής.

1. Η εκπαιδευτική, ωστόσο, εργασία του Δελμούζου έχει και μια σαφή παιδαγωγική διάσταση· η νέα εκπαιδευτική πρόταση που διαμορφώνει στο καμίνι της πράξης χαρακτηρίζεται από μια καινούργια για τη χώρα μας παιδαγωγική φιλοσοφία· έχει αφομοιώσει προηγουμένως, από τη Γερμανία ακόμη, τα μηνύματα και την πρακτική της μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής, του σχολείου εργασίας, όπως συγκεκριμενοποιήθηκε αργότερα· ανατοποθετεί τη σχολική εργασία, μετατοπίζει τη σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή· ο μαθητής και η συμμετοχή του στο γίνεσθαι της διδασκαλίας και της μάθησης, σύμφωνα με την αντίληψη του Δελμούζου, στηρίζονται σε μια νέα ανθρωπολογία του παιδιού και του εφήβου.

2. Τιμούμε, όμως, σήμερα το Δελμούζο και ως Παιδαγωγό· γιατί οι προσπάθειες του, τα σπαράγματα αυτά, και το συγγραφικό του έργο τον ανέδειξαν ως τον αυθεντικότερο παιδαγωγικό εκπρόσωπο του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού και τον καθιέρωσαν ως τον θεμελιωτή της νεοελληνικής Παιδαγωγικής, μιας Παιδαγωγικής που δε στηρίζεται στη μεταφορά ξένων προτύπων, αλλά ριζώνει στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, αντιμετωπίζει τα προβλήματα που θέτει η ίδια η πράξη, στοχάζεται πάνω στα προβλήματα αυτά και, επιστρέφοντας ξανά στην πράξη, προσπαθεί να δώσει τις ενδεικνυόμενες κάθε φορά λύσεις.

Την καταξίωση του Δελμούζου ως Παιδαγωγού την αποπνέουν τα πρακτικά της εκλογής του ως τακτικού καθηγητή της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή και την επικυρώνουν πνευματικά αναστήματα όπως ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης, ο Γιάννης Αποστολάκης, ο Χαράλαμπος Θεοδωρίδης, ο Στίλπων Κυριακίδης κ.α.

Η συμβολή, πάντως, του Δελμούζου στη θεμελίωση της νεοελληνικής Παιδαγωγικής δεν μπορεί να κατανοηθεί, αν δεν λάβει κανείς υπόψη του τη σημασία που απέδιδε στη σχέση ανάμεσα στη θεωρία και στην πράξη· γιατί για το Δελμούζο θεωρία και πράξη είναι αξεδιάλυτα συνδεδεμένες σε μια σχέση αμοιβαιότητας, αλληλεξάρτησης, διαλεκτικής. Η θεωρία γι' αυτόν είναι απαραίτητο να είναι προσανατολισμένη στην πράξη και η καθημερινή λειτουργία του σχολείου δεν μπορεί παρά να καθοδηγείται κριτικά από τον παιδαγωγικό στοχασμό.

Αυτής της στενής και αξεδιάλυτης σχέσης, που επισημάνθηκε, ευγλωττότεροι μάρτυρες δεν υπάρχουν από τα τρία αυτοτελή δημοσιεύματά του που προκύπτουν από τις εμπειρίες που αποκομίζει από τη συγκεκριμένη κάθε φορά πράξη,

δημοσιεύματα που εμπλουτίζονται από την πράξη αυτή και τα οποία δείχνουν, πόσο δημιουργική και καρποφόρα μπορεί να γίνει η θητεία στην εκπαιδευτική πραγματικότητα, όταν την αντικρίζει κανείς με στοχαστικό και εγρήγορο πνεύμα και καθαρή σκοπιά.

Διότι δεν αποτελεί, ασφαλώς, σύμπτωση το γεγονός ότι η θητεία του Δελμούζου στο Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου συνδέεται με το βιβλίο του «Το Κρυφό Σχολείο». Ούτε είναι τυχαίο ότι το «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο» στηρίζεται στην εργασία του στο Διδασκαλείο της Αθήνας.

Πόσο οργανικά δένονται θεωρία και πράξη στο Δελμούζο, επιτρέψτε μου, να σας το δείξω αμέσως με ένα παράδειγμα από τη θητεία του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Όταν ο Δελμούζος βρεθεί στις αρχές του 1929 στη Φιλοσοφική Σχολή, προσγειώνεται στην πραγματικότητα, στην πράξη που και σ' αυτήν την περίπτωση γίνεται ο οδηγός του. Τον απασχολεί, αρχικά, το πρόγραμμα σπουδών της Σχολής· ζητεί να συζητηθεί το θέμα σε συνεδρία της Σχολής· αφού αφιερώθηκαν πολύωρες συνεδρίες στην εξέταση του θέματος, ανατίθεται στο Δελμούζο να μελετήσει συνολικά το πρόβλημα και να καταθέσει στη Σχολή εξειδικευμένη εισήγηση.

Αντιμετωπίζει όλες τις παραμέτρους του σύνθετου αυτού προβλήματος και αναγκάζεται να διευρύνει ολοένα τη σχετική θεματική. Έτσι μελετά όχι πια μόνον το πρόγραμμα, αλλά καταπιάνεται με το σκοπό και τη σημασία της Φιλοσοφικής Σχολής, με το διδακτικό προσωπικό και τους φοιτητές· και κάνει και ένα άλλο ακόμη βήμα: εξετάζει τις τάσεις που επικρατούσαν διεθνώς στις Φιλοσοφικές Σχολές των Πανεπιστημίων, ενώ ερευνά διεξοδικά τις εξελίξεις που παρουσιάζονται στις Φιλοσοφικές Σχολές της Γαλλίας και της Γερμανίας. Όλη αυτή η συστηματική διερεύνηση τον οδηγεί αργότερα στην έκδοση του βιβλίου «Το πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής».

3. Τιμούμε, όμως, σήμερα το Δελμούζο και ως ιδρυτή του ΠΣΠΘ. Βέβαια του σχολείου αυτού ο Δελμούζος δεν είναι απλώς μόνον ο ιδρυτής· το σχολείο αυτό είναι για το Δελμούζο το δέλεαρ για να αποδεχθεί την υποψηφιότητα που υπέβαλαν στην Κοσμητεία της Σχολής ο Γιάννης Αποστολάκης και ο Στρατής Πελεκίδης. Αποδέχεται δηλαδή την υποψηφιότητα και, εν συνεχεία, την εκλογή του, όταν στο επίπεδο του Υπουργείου είχε ήδη αποφασιστεί η ίδρυση των πειραματικών σχολείων στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη. Και, φυσικά, η ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου, λειτουργεί ως κίνητρο γι' αυτόν, επειδή η λειτουργία του εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της προσπάθειας των εκπαιδευτικών δημοτικιστών, προσπάθεια που συνδυασμένα αναλαμβάνουν οι εκπρόσωποι του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού από τα μέσα ήδη της δεκαετίας του 1920-30.

Πώς, όμως, αλήθεια οργανώνει τη λειτουργία του σχολείου αυτού ο Δελμούζος;

Συζητά ατελείωτες ώρες με το Δημήτρη Πικιώνη, έναν απ' τους σημαντικότερους εκπροσώπους της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής, και συνεισφέρει, με την παιδαγωγική του σκοπιά, στη διαμόρφωση του κτηριακού συγκροτήματος που αντικρίζουμε όλοι μας και μπορούμε να εκτιμήσουμε για την υποδειγματική λειτουργικότητα που το χαρακτηρίζει. Πώς αλήθεια μπορεί να αποτιμηθεί η σημασία ενός κτηρίου στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης;

Φροντίζει ακόμα να στελεχωθεί το σχολείο αυτό με εκπαιδευτικούς, όπως ο Βασίλειος Τατάκης, ο Γεώργιος Θέμελης κ.ά., δημοσιεύει ένα σύντομο, αλλά περιεκτικό προγραμματικό κείμενο για την αποστολή του Πειραματικού Σχολείου· η έλλειψη, όμως, ενός εκτεταμένου κειμένου αναπληρώνεται από το πολύτιμο υλικό που καταγράφεται στο βιβλίο, όπου καταχωρίζονται τα πρακτικά των παιδαγωγικών συνεδριών που καθιέρωσε στο σχολείο αυτό με το διδακτικό προσωπικό, υλικό που είχαμε την ευχαρίστηση να δημοσιεύσουμε στο περιοδικό ΠΣΠΥ. Η μεγάλη σημασία των συνεδριών αυτών έγκειται στο γεγονός ότι μ' αυτές αποβλέπει ο Δελμούζος να επεξεργαστούν από κοινού, επόπτης και προσωπικό, να διατυπώσουν και να υιοθετήσουν, εν συνεχεία, μια συγκεκριμένη παιδαγωγική στάση που εκπηγάζει άμεσα από την αντίληψη του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού.

Πόσο εντατική υπήρξε η προσπάθειά του στην κατεύθυνση αυτή προκύπτει και μόνον από την πυκνότητα των συνεδριών, οι οποίες γίνονταν κατά μέσο όρο πέντε (5) στη διάρκεια ενός μηνός. Αυτής της εντατικής προσπάθειας καρπό αποτελεί, κατά την πεποίθησή μου, το γεγονός ότι η δημιουργική παρουσία του Αλέξανδρου Δελμούζου, αν και συντομότατη, σφράγισε τόσο ανεξίτηλα το πνεύμα και τη φυσιογνωμία του ΠΣΠΘ για δεκαετίες ολόκληρες.

4. Τιμούμε, όμως, σήμερα και τον άνθρωπο Δελμούζο, αυτόν που πιστεύει σε αρχές και που αγωνίζεται γι' αυτές με την ευγένεια του μαχητή, ασυμβίβαστος και ευθύς. Αυτή η αταλάντευτη στράτευσή του σ' αυτά που πίστευε μετέβαλε τη ζωή του σε περιπέτεια· δείχνει, όμως, η εμμονή του πόσο σημαντική μπορεί να είναι η προσφορά και ενός μόνον ατόμου· και από την άποψη αυτή τιμούμε σήμερα το Δελμούζο σύμβολο της πεποίθησης ότι η αφύπνιση και η δράση του καθένα μας μπορούν να συντελέσουν στην υπέρβαση της ηττοπαθούς προσδοκίας πώς κάποιο «θαύμα» θα αντιστρέψει την κακή πορεία των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων, ώστε, τελικώς να αποτραπεί το χειρότερο που όλοι λογικά προβλέπουν, μα που λίγοι δέχονται ότι στο τέλος θα συμβεί. Υπό την έννοια αυτή, σ' αυτή την περίοδο της παρατεταμένης αξιολογικής κρίσης και σύγχυσης που περνούμε ως κοινωνία, ο Δελμούζος δεν μας είναι λιγότερο πολύτιμος.

5. Ο Αλέξανδρος Δελμούζος ανήκει στη χορεία εκείνων που, όσο ζούσαν, όχι μόνο δεν γνώρισαν την αναγνώριση που τους άξιζε, αλλά υπέστησαν περιπέτειες και διώξεις που σήμερα μας φαίνονται αδιανόητες. Ανήκει ωστόσο και στη χορεία εκείνων, των οποίων το έργο και την προσφορά ο χρόνος και τα πράγματα δεν μείωσαν· αντίθετα, ό,τι τους αφαιρέθηκε, όσο ζούσαν, το κέρδισαν μετά το θάνατο-

και αυτό πρέπει να πει κανείς ότι συμβαίνει σε πολύ λίγους, στους ξεχωριστούς πρωτοπόρους.

Ένας από αυτούς είναι ο Δελμούζος, την ανθεκτικότητα της προσφοράς του οποίου κανένας πια δεν αμφισβητεί· θα πρόσθετα, ωστόσο, ακόμη ότι το έργο του στην ελληνική εκπαίδευση είναι και σήμερα επίκαιρο και θα μπορούσε να αποβεί ζωογόνο. Γι' αυτό πιστεύω πράγματι ότι τη μελέτη του έργου του δεν την υπαγορεύει μόνον το κίνητρο της ιστορικής γνώσης, αλλά την επιβάλλει η προοπτική διάσταση των προβλημάτων του σήμερα, καθώς όσα έπραξε ο Δελμούζος στο χώρο της εκπαίδευσης δεν αποτελούν, δυστυχώς, ακόμη πραγματοποιήσεις σε πολλά ζητήματα.

Ωστε, κυρίες και κύριοι, συγκεντρωθήκαμε όλοι εδώ, σήμερα, για να αποδώσουμε τιμή σε έναν αληθινά μεγάλο Έλληνα.